

LA BATLLIA D'ORRI I ARBÚCIES

ANTONI PLADEVALL I FONT

No coneixem documentació que permeti precisar qui era el senyor superior o governador per al comte del terme d'Arbúcies durant els segles IX i X. Sembla evident que devia pertànyer als vescomtes de Girona, que almenys des d'inicis del segle XI eren senyors alodials del terme de Montsoriu, dintre del qual es trobava Arbúcies, però de moment tot és una simple hipòtesi. Com hem remarcat en alguna altra ocasió, la manca de documents sobre Montsoriu, anteriors al 1002, no és per a suposar que el lloc no existís.¹

Fins que no aparegui nova documentació, si és que s'ha conservat, serà un enigma saber qui era el *Gayriberto* o Gauribert que va aixecar l'església de Sant Quirze, consagrada el 923. Sens dubte era un senyor o gran hisendat de la parròquia d'Arbúcies, i tal vegada podia ésser el senyor del terme. El feudalisme no s'havia consolidat en aquell temps i molts termes eren governats per fidels o vassalls dels comtes amb el nom de *vicarius* o vicari, una espècie de petit veguer o governador.

Una cosa és evident: a partir del moment que consta organitzat el terme del castell de Montsoriu, la parròquia i la vall d'Arbúcies figuren íntegrament dintre del terme del castell.

Tanmateix, la documentació original és tan escassa que ens cal arribar a ple segle XI per conèixer quelcom de l'organització territorial i administració del terme. Aquí únicament ens fixarem en l'antiga *Batllia d'Orri*, dita a vegades també *Batllia d'Arbúcies*, que tenia la cura administrativa o bàsicament econòmica de la vall d'Arbúcies i també d'altres parròquies veïnes en què tenien béns els vescomtes de Girona o de Cabrera.

Aquesta batllia rebia al nom d'un antiquíssim mas encara subsistent, bé que amb el nom i l'arquitectura renovats, situat prop el Coll de N'Orri o indret on arrenca la carretera asfaltada que surt de la de Breda

a Arbúcies i puja fins a la urbanització de Fogueres d'en Pla o de Montsoriu. El Coll és l'únic que guarda el nom centenari, puix que el mas, refet entre els segles XVII i XIX, s'anomena Can Massaguer per haver estat adquirit i habitat des de l'any 1664 per la família Massaguer, ara residents a Breda.

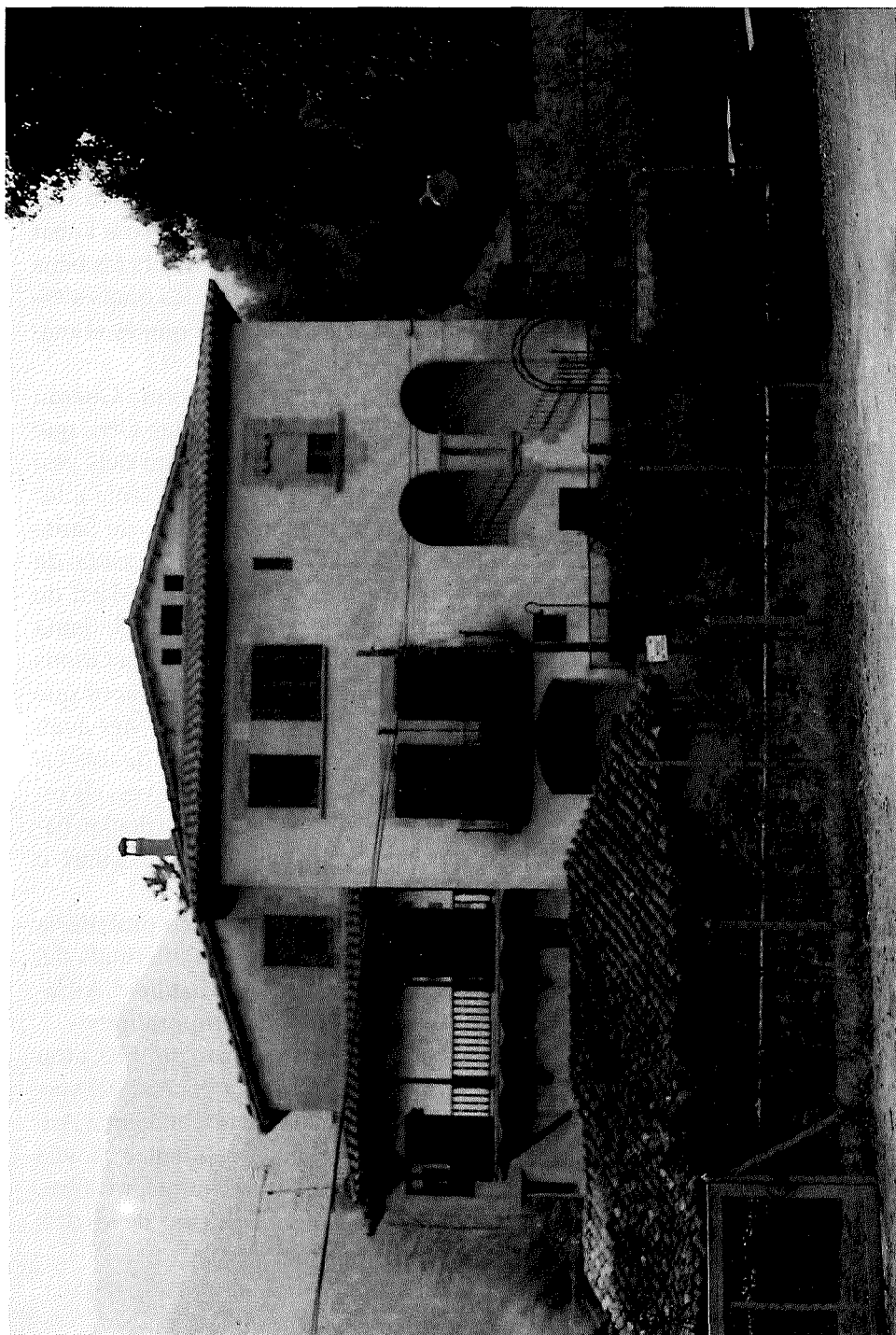
El mas Orri existia almenys des del 1173, quan surt per primera vegada en la documentació vescomtal l'hereu Ramon d'Orri, i es continua fins als volts del 1430 en què el posseïa un pubill de nom Jaume Busquets, àlies Orri, casat amb Llorença. A cada generació els hereus es passaven el mas Orri, situat dins la parròquia de Sant Feliu de Buixalleu, amb la *batllia d'Arbúcies*, dita popularment d'Orri.²

Per compra, o per herència, des del 1436 tingueren el mas Orri i la seva batllia la família Negrell d'Hostalric, que feien conrear i habitar el mas, però vivien habitualment a Hostalric. El primer hereu de la nova nissaga és Bernat Negrell (1436-1442). Aquesta família, des de mitjan segle XVI va afegir el seu primer cognom el d'Orri (Antoni Negrell i d'Orri 1567-1588) i aviat figuraran com a ciutadans honrats de Barcelona, donzells i cavallers i exerciran també el càrrec de procuradors dels vescomtes de Cabrera i senyors de Montsoriu.³

Com a notícia nova i totalment inèdita sabem que, el 23 de juny de 1539, Lluís Enríquez de Cabrera i la seva esposa, Anna de Cabrera, varen concedir a Joan Negrell "batlle natural de la Vila d'Arbúcies" i d'altres llocs annexes a la seva batllia, que en endavant no hagués de viure o habitar el mas Orri, tenint així llicència per a residir on més li plagui.⁴

Un problema, que serà ocasió de plets i discussions entre 1682 i 1768, és el de saber l'abast total dels drets del batlle d'Orri o vella "batllia d'Arbúcies". Es tractava simplement del dret d'administrar i recollir els béns o rendes del vescomte de Cabrera i del monestir de Sant Salvador de Breda o bé s'estenia també a l'exercici delegat d'una certa jurisdicció? Dit en termes antics, era un simple "batlle de sac" o un "batlle de bastó" que representava el senyor en el terme d'Arbúcies? La cosa no era massa clara i va ocasionar el plet o plets que han donat bona part de la informació que aquí sintetitzem.

Revisant els documents més antics trobem que, el 29 de juny de 1183, el vescomte Ponç III de Cabrera i la seva esposa, Marquesa d'Urgell, varen fer donació al monestir de Sant Salvador de Breda dels drets sobre diverses batllies que els vescomtes tenien a Osona i a la Selva. Entre aquestes batllies s'esmenta la que té Ramon d'Orri a les terres o béns propis del monestir i dels vescomtes situats a les parròquies o llocs de Sant Quirze d'Arbúcies, de Sant Hilari Sacalm, de Sant Feliu de Buixa-

El Mas Regàs de Lliors (Foto: A. Pladevall).

lleu i de Sant Pere Desplà. El document no precisa sobre què versa en concret cada batllia, i més avall fa esment de la batllia que un tal Felip tenia en els béns de Sant Salvador de Breda, situats a la parròquia de Sant Feliu de Buixalleu i a la de Sant Quirze d'Arbúcies, al lloc dit *Urceis*.⁵

Dintre de les batllies o llocs confiats als Orri hi tenia un lloc tan notable Arbúcies que fins i tot en algun cas els seus batlles prenen el cognom *de Arbuciis* en comptes d'anomenar-se d'Orri. Així consta en una altra confirmació de la protecció reial que fa Jaume I l'any 1235 a l'abat de Sant Salvador de Breda. La protecció reial s'estén sobre tots els béns del monestir i, en especial, sobre les noves batllies, entre les quals s'esmenta la d'Arnau d'Arbúcies, personatge que no dubten que és el mateix Arnau d'Orri, documentat entre 1228 i 1262.⁶

A aquest Arnau d'Orri, el 29 de juny de 1292, el vescomte Guerau VI de Cabrera li va establir o confirmar la possessió del mas Orri, que ell i els seus successors havien de tenir sempre sota el domini dels vescomtes; junt amb el mas també li va establir les batllies que tenia a les parròquies de Sant Quirze d'Arbúcies, de Sant Pere Desplà, de Santa Maria de Lliors, de Sant Cristòfol de Cerdans, de Sant Pere Cercada, de Sant Miquel de Cladells, de Sant Feliu de Buixalleu, de Sant Martí de Riells, de Sant Esteve de Viabrea, de Sant Vicenç de Gualba, de Santa Maria de Breda, de Sant Llorenç de Gaserans, de Sant Gabriel de Grions i de Santa Maria d'Hostalric, amb tots els drets, els usos i les raons que ell i els seus antecessors havien tingut i rebut fins aleshores. Més avall especifica que els drets del batlle són els de rebre el redelme de tots els explets, les eixides i aventures, les albergues, els censos, les joves, els estolts i tots el altres usatges que d'una manera general o particular havien rebut fins aleshores els batlles, amb inclusió del seu salari o remuneració.⁷

Aquest va ésser tingut com el primer document o peça probatòria principal pels advocats del Comte de Solterra en els plets de finals del segle XVII i del segle XVIII. Per ell volien provar que la batllia d'Arbúcies era una simple batllia de sac o d'administració de temporalitats.

Un altre document aportat en els plets és del 9 de març de 1583, i fou fet a Calella; en Pere d'Aimeric, governador i procurador general del vescomte de Cabrera, comte d'Aitona i d'Osona, fa un nou establiment a Antoni Negrell i d'Orri, ciutadà honrat de Barcelona i resident a la vila d'Hostalric, de tot el mas Orri, de la parròquia de Sant Feliu de Buixalleu, amb el seu hort i les seves terres i també de la *batllia d'Arbúcies* i de les dels altres llocs i de la batllia de sac amb tots els seus emoluments.⁸

En el temps que va de 1574 a 1624 esdevingueren fets notables al territori de l'antic vescomtat de Cabrera, i en particular al terme d'Arbúcies, que entrat el segle XVII se separarà de la resta de termes del vescomtat.

A mitjan segle XVI tot l'antic patrimoni de la família Cabrera havia anat a parar a les mans de Luis Enríquez de Cabrera, almirall de Castella i duc de Medina de Rioseco, que residia a Castella i no tenia cap afecció pels seus estats o territoris catalans, per la qual cosa se'n va anar desprenent per un seguit de vendes fetes entre els anys 1566 i 1574. El lot major del vescomtat antic de Cabrera el va adquirir l'any 1574 Francesc de Montcada i de Cardona, comte d'Aitona, que en endavant s'intitularà també comte d'Osona, títol concedit als Cabrera el 1356, i el trobarem també cognominat sovint Francesc de Montcada i de Cabrera. Aquesta família és la que el 1756 es refondrà amb la casa ducal dels Medinaceli, cosa que ha estat causa de l'emigració dels antics arxius del vescomtat vers Sevilla.

Tanmateix els Montcada-Cabrera seran molt poc temps senyors d'Arbúcies, perquè el 15 d'abril de 1624 varen vendre el terme i jurisdicció d'Arbúcies i d'Espinelves a Joan de Sarriera-Gurb i d'Oms, baró de Solterra. Un nét d'aquest, Joan III, el 1671 serà creat comte de Solterra, i per això els plets d'on extraïem moltes de les notícies aquí recollides varen tenir lloc entre el Comte de Solterra i el comú de la Vila d'Arbúcies, al qual feia costat la família Regàs.

LA BATLLIA D'ORRI O D'ARBÚCIES PASSÀ ALS REGÀS I A LA VILA D'ARBÚCIES

L'últim batlle natural o de la nissaga d'Orri fou en Domènec Negrell i d'Orri (1625-1664), una mena d'hereu escampa, que el 1628 es va vendre la batllia d'Arbúcies, el 1637 la de Breda i el 1664 el mateix mas Orri a un Salvi Messeguer, de Sant Feliu de Buixalleu. Va comprar la batllia d'Arbúcies en Francesc Regàs, un destacat hereu d'aquests mas, que al 16 de desembre de 1622 va ésser ennoblit amb el títol de ciutadà honorat de Girona.

En Francesc Regàs, el dia 15 de maig de 1628, va comprar a carta de gràcia a en Domènec Negrell i d'Orri el "bastó de batlle" o dret de la batllia d'Arbúcies, de Lliors, de Sant Pere Desplà, de Sant Cristòfol de Cerdans, de Joanet i de Sant Miquel de Cladells, per la qual va pagar

600 lliures o 12.000 sous. Va redactar el document de venda el notari d'Hostalric, Salvador Vila.

La venda, com s'ha dit, era a carta de gràcia, o amb la facultat que en Negrell pogués recuperar el domini retornant a en Regàs la mateixa quantitat de la compra, però sembla que les coses anaven malament per a en Negrell, perquè sis anys més tard, el 30 d'abril de 1634, el mateix Domingo Negrell venia a Francesc Regàs el dret de lluir i quitar o de redimir la venda per 400 lliures més. Va fer el document el rector de Joanet Mn. Pere Noguer.⁹

La vila d'Arbúcies desitjava recuperar la batllia i per això va intentar comprar-la sense èxit pel 1660. L'ocasió propícia es va presentar vint anys més tard. Amb motiu d'un partició d'herència entre els Regàs de Lliors i la branca dels Regàs de Manlleu, pactada el 24 de novembre de 1680, en Joan Regàs, casat amb Cecília de Bas —els que serien sogres d'en Josep Moragues, el futur General Moragues, casat en primeres núpcies amb una filla d'aquell matrimoni, la Cecília Regàs i de Bas—, va tenir necessitat de diners i per això va entrar en tractes amb el consell de la vila d'Arbúcies per vendre'ls la desitjada batllia.

La compra es va fer el 28 de gener de 1682, amb el vist-i-plau del Comte de Solterra, senyor, segons s'ha dit, d'Arbúcies, que pagà als Regàs les mil lliures que havia costat la compra, més dues centes d'escreix.

Amb això la vila d'Arbúcies creia estar en plena possessió de la batllia de la vila i del terme, però no fou així.

Entre el 1682 i el 1786 es feren dos o tres plets entre la vila i la casa Regàs, com a antiga possessora de la batllia, i el Comte de Solterra. La vila pretenia que la batllia era de bastó i, per tant, era de govern i jurisdicció, i en canvi el Comte de Solterra deia que era una simple batllia de sac, i per tant que el dret d'anomenar batlles i fer justícia li competia a ell.

Els Regàs i la gent d'Arbúcies varen presentar en els diferents plets la majoria dels documents que aquí s'han extractat; en canvi, els advocats del Comte de Solterra es limitaven a invocar moltes autoritats per provar que la batllia d'Orri o d'Arbúcies era una batllia de sac i aportaven, com a document bàsic, per provar els drets del Comte, la compra que ell va fer del terme el 15 d'abril de 1624, redactada pel notari barceloní Joan Antoni Fita.

Extraiem d'aquest interessant document que el marquès d'Aitona i comte d'Osona va vendre a Joan de Sarriera, entre altres coses: "la vila i terme d'Arbúcies amb totes les seves cases, quadres, vassalls i drets...", i més avall diu que en la venda dels "dits termes d'Arbúcies i d'Espinell-

ves hi anaven compreses les seves batllies amb tota la jurisdicció civil i criminal, alta i baixa, mer i mixt imperi i també una mòdica coerció...".¹⁰

També ho provaren en el fet que entre l'any 1624 i el 1682, en què el comú de la vila d'Arbúcies s'havia empenyorat el pretès dret de la Batllia, els Comtes de Solterra, sense fer cas del dret que creia tenir la vila, havien creat batlles i altres oficials, i per mitjà d'ells havien exercit fins aquell moment tota la jurisdicció en la vila i en el seu terme, com varen presentar els registres de la Cúria, entre els quals hi havia una crida del 24 de setembre del 1633 en què s'anunciava el nomenament o substitució de procurador per a dur a terme l'exercici de la jurisdicció. També hi havia el nomenament d'un governador per exercir la dita jurisdicció de l'any 1639 i nomenaments de batlles nous fets el 6 de juny de 1649, el 24 de juliol de 1665, el 19 d'abril de 1677, etc.

Amb aquesta ràpida evocació cloem la relació d'uns fets que creiem que aporten materials i informació molt bona, encara no estudiada, per fer i completar l'estudi de les èpoques medievals i modernes de la vila i del terme d'Arbúcies.

NOTES

1. Vegeu, sobre aquest punt, el que diem a *El Montseny a l'època medieval. Dominis i jurisdiccions*, a "Monografies del Montseny" núm. 5, Amics del Montseny, Viladrau 1991, pàgs. 92-95. El text llatí de l'acta de consagració de Sant Quirza d'Arbúcies del 923, recentment trobat, esmenta dos cops el *Monte Sirici* i masos radicats en ell.
2. Consta així per una transmissió d'herència del 1433 que guarda la Casa Domènech de Grions. Perg. de 1433. La primera menció del 1173 consta en una restitució de béns a Breda, en un pergami del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles.
3. D'aquesta família en féu un estudi, encara inèdit, l'amic i ja difunt Jaume Coll i Castanyer, de Breda, del que tinc notícies per haver-lo ajudat en la traducció d'alguns pergamins.
4. Arx. Mas Regàs, Arbúcies. Plet de 1768, doc. probatori núm. 42.
5. A.C.A. Cancelleria. Reg. 914 folis 179 r. 180 r... El document es copià per allà el 1367. A continuació d'aquest document, als folis 180-181 r. n'hi ha un altre, del 9 de juliol del 1228, pel qual el vescomte Gue-rau V de Cabrera confirma al monestir de Breda tots els privilegis que li havien estat concedits pel seu pare, el seu avi i tots els seus

antecessors. Un dels signants del document és Arnau d'Orri, nom que sempre surt escrit en els vells documents *Orreo*, cosa que fa pensar que deriva del llatí *Horreum* o *Horreo*, equivalent a graner. No oblidem que una de les tasques dels batlles era aplegar el blat dels delmes i altres tributs deguts al seu senyor. El mas podia tenir al seu costat el graner del senyor.

6. Arxiu-Biblioteca Castell de Peralada. Pergamins de Breda. Dat. 1235.
7. D'aquest document, sencer o bé només de clàusules seves, n'hi ha almenys dues còpies i dos extractes entre els documents del mas Regàs d'Arbúcies. Una d'aquestes es troba autoritzada el 28 d'abril de 1634 pel notari d'Hostalric, Salvador Vila.
8. Arxiu Mas Regàs. Doc. copiat el s. XVII i presentat al plet de 1768, pel qual es volia provar que hi havia una *batllia de bastó d'Arbúcies* i una altra de sac o purament administrativa.
9. Arx. Mas Regàs. Docs. reunits pel plet de 1768; n'hi ha també resums en els dos llibres de notes o apunts d'hereus del mas guardats en el mateix arxiu.
10. Arxiu Mas Regàs id.id.